

2006
2012

Про Батька нашого
**ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА.**

ТАРАС ШЕВЧЕНКО.
1814—1914.

Ціна 30 сотиків.

КОЛОМІЯ 1914.

Накладом Івана Чупрея.

Про Батька нашого
**ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА.**

43084

13.36

БІБЛІОТЕКА
АН. УРСР

ТАРАС ШЕВЧЕНКО.
1814—1914.

Ц на 30 сотиків.

КОЛОМІЯ 1914.

Накладом Івана Чупрея.

Друковано в друкарні А. Й. Мізевича під зар.
Ф. Доліньського в Коломиї.

Анг. 1915

8(c)Y.:1917 (092)

17.

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 57359

Про Тараса Шевченка.

НАПИСАВ
МИХАЙЛО ЛОЗИНСКИЙ¹⁾.

н терпеляция посла Ернеста Брайтера і товаришів до пана міністра судівництва в справі конфіскації брошури „Тарас Шевченко“, внесеної на 54. засіданню XVII. сесії ради державно.

I.

Про єго житє.

Тарас Шевченко прийшов на свѣт у селі Моринцях на Україні 9 марта 1814 р. *) Його отець Григорій був селянином і мусїв свому дідичеві Василю Енгельгардтові робити панщину. Ще як був парубком, то мешкав у селі Кирилівці, але, оженившись, мусїв на приказ дідича перенести ся на півтора року до Моринців, де і прийшов на свѣт Тарас. Опісля батько Тараса перейшов знов жити в Кирилівку.

Перші роки Тарасового житя були досить щасливі. Жив він так, як кожда хлопска дитина. В літі бігав по дворі, бавив ся з другими дітьми, купав ся в потоці, що плив недалеко хати його батька, а в зимі сидів на печі або пустував по хаті. При тім мав що їсти, — тай хлопска дитина була щаслива! Як би так він був паньским сином, то що иньшого. . . .

З дитинячих літ Шевченка знаємо одну цікаву подію. Він усе думав про те, що то може бути за

¹⁾ З його брошури: Тарас Шевченко, його житє і значінє. Львів 1902.

*) Дати подаю скрізь по новому стилю, по якому рахує цілий цивілізований свѣт.

тою могилою, яка стояла за селом. Хтось розповів йому, що там є такі залізні стовпи, що підпирають небо. Він був дуже цікавий побачити ті стовпи тай одної літної днини вибрався до них в дорогу. Вийшовши на ту високу могилу, що була за селом, дуже здивувався. Замість залізних стовпів побачив він таке саме село, як їх Кирилівка. Се були його родинні Моринці. „То певне залізні стовпи аж за тим другим селом“ — подумав він собі.

За свою цікавість заплатив малий Шевченко тим, що скотився з могили на той бік, де були Моринці, і був би заблудив, як би був не стрітив чумаків*), котрі його завезли до дому.

Але не довго житє малого Тараса було таке щасливе. Як йому було 9 літ, померла його добра мама Катерина, проживши 32 роки. Батько, лишивши ся з шістьма дітьми, мусів другий раз оженитись. До хати прийшла мачоха і привела свої діти від першого чоловіка. В хаті настало пекло. Діти-зведенята все лише сварились та бились, а через них приходило до сварки й меже старими. Найгірше виходив на тім малий Тарас, що був досить непосидючий і часто потовкав мачошиного сина Стефана. За се зненавиділа його дуже мачоха і при першій нагоді страшно йому відплатилась. А було се так:

Раз стояв у хаті Тарасового батька на квартирі один жовнір. У него хтось украв 45 копійок*). Жовнір почав дуже сварити ся, мало не набив усіх, що були в хаті. Почали шукати злодія. Мачоха сказала, що гроші вкрав малий Тарас. Його зловили, звязали й почали бити, аби признав ся, де дів гроші. Три дні його так били, аж на кінець аби спекатись різок, признав ся до крадіжки і сказав, що гроші

*) Чумаками називались люди, що тоді, як ще не було залізниць, їздили з України до Криму по сіль, котрої нема на Україні.

*) 1 копійка виносить на наші гроші коло $2\frac{1}{4}$ сотики.

закопав у саді. Але коли прийшло показати те місце, де були закопані гроші, він не вмів його показати і знов відпер ся крадіжки. Почало ся бите на ново... Аби жовнірови віддати гроші, продали одіж його небіжки-мами. Аж пізнійше вийшло на верх, що гроші вкрав мачошин Стефан і сховав у дуплі старої верби.

Коли Тарас мав 11 років, помер його батько. Розділюючи перед смертю свій маєток, сказав він: „Мому синові Тарасови з мого маєтку не треба нічого, бо він не буде звичайним чоловіком. З него буде або щось дуже добре, або велике ледащо. То-ж мій маєток йому ні-на-що не придасть ся“. І правду сказав старий: Шевченко став великим, славним чоловіком.

По смерті батька віддали Тараса до сільського дяка Петра Бугорського на науку. Тут навчив ся він читати й писати. Але сей дяк дуже пив, а як прийшов до дому паний то побивав Тараса за дурнісько.

Тому по якімсь часі втік Тарас від Бугорського в містечко Лисянку до маляра-диякона *), бо хотів навчитися малювати. Але сей маляр, хоч і духовний, не був ліпший від Бугорського, то-ж і від него втік Тарас скоро. Через якийсь час пас він у своїм селі громадські вівці, потім служив у попа Кошиці, дуже доброго чоловіка, а на кінець пішов у село Хлипнівку до одного маляра бо таки конче хотів навчитися малювати. Сей маляр приймив би був Тараса на науку, але жадав насамперед дозволу від Тарасового діди́ча, бо-ж Тарас не був свободним чоловіком. Коли-ж Тарас пішов до управителя Енгельгардтових дібр просити о дозвіл, то сей не дав йому дозволу, але взяв його до двора на панського козачка. Як Тарас привчив ся вже

*) Диякон — се низший степень сьвященничий.

служби у дворі, вислано його до Вильна*), де пробував його пан, дідич Енгельгардт. Тут повнив Тарас службу льокая. Звичайно сидів у передпокою, аби подати панови води або запалити люльку, як пан закличе.

Але і в панськім передпокою не тратив Тарас охоти до малярства. На кусниках паперу відрисовував він потайки образи, які були в покоях його пана. Через ту охоту до малярства стрітила раз Тараса немила пригода.

Пан Тараса поїхав був на бал. Коли всі дома піснули, засьвітив Тарас сьвічку і почав рисувати. Занявши ся пильно роботою, незамітив він, як минула більша половина ночі і пан вернув з балю, а побачивши сьвітло, накрутив добре Тарасови вуха, бо думав, що від сьвічки міг був згоріти цілий дім. Та на сім не скінчилось. На другий день приказав ще пан візникови Тараса добре вибити. Панський приказ очевидно виповнено.

Незабаром переніс ся Енгельгардт до Варшави **). Тут віддав він Шевченка на науку до такого маляря, що малює комнати. Коли Шевченко покінчив у того маляря науку, сказав маляр його дідичеві, що в него є здібности навчитись висшого малярства. Тепер віддано Шевченка на науку до маляря, що називав ся Лямпі.

При кінці 1830 р. переніс ся Енгельгардт із Варшави до Петербурга, столиці російської держави. Тут дістав ся Шевченко до маляря Ширяєва, дуже лихого чоловіка, у котрого перебував на науці чотири роки.

В Петербурзі пізнав ся Шевченко зі своїми земляками: малярем Іваном Сошенком і поетом Євгеном Гребінкою***). Сі люди познайомили його

*) Вильно — головне місто в краю Литві під російським панованем.

**) Варшава — головне польське місто в Росі.

***) Євген Гребінка (1812—1848 р.) писав українською мовою гарні байки, а московською повісті з життя козаків

з визначними Росіянами: зі славним малярем Карлом Брюловим, професором в академії (найвисшій школі) малярства, і з Василем Жуковським, славним російським поетом і вчителем царських дітей. Отсі тьвітлі люди дуже жалували Шевченка, що він, хоч сакий здібний, не може ходити до шкіл.

Тарас Шевченко в молодім віці

(власноручний малюнок).

А треба знати, що в Росії заказано було кріпакам ходити до шкіл. Звісна річ, що неволя є сестрою темноти. Коли би кріпак покінчив школи, то певне пізнав би, що панщина панам зовсім не належить ся, і почав би намовляти своїх братів-хлопів, аби скинули з себе ярмо панської неволі. Також він сам не хотів би робити панщини, і були випадки, що коли пан такого ученого кріпака змушував робити панщину, то той з розпуки відбирав собі житє. Через те пан тратив робітника. Впрочім і нині, хоч і нема вже панщини, пани раді би тримати хлопа в вічній темноті, бо над темними лекше панувати.

Приятелі Шевченка придумували, як би його викупити від панщини. В тій цілі маляр Брюлов намалював дуже гарний портрет поета Жуковського. Той портрет пустили в лєтерию, а заробивши на ній 2.500 рублів*), викупили за сі гроші Шевченка від Енгельгардта. Стало ся се 4 мая 1838 р. Тоді було Шевченкови 24 роки.

Тепер настало для Тараса нове житє. Його прийняли до академії малярства, а сам Брюлов заопікував ся ним. Він почав пильно вчити ся, аби дігнати все те, що доси був занедбав.

Та часами зникала з перед Тарасових очий дійсність, а ставала перед його очима далека Україна, його вітчизна, гарний, зеленими ланами встелений край, край медом і молоком текучий, котрий годував своїм збіжем чужі краї, а котрого жителі пухли з голоду роблячи на панських ланах панщину. Шевченко немов бачив ті нужденні, худі лиця, ті згорблені постати, покриті лахманами. Се були хлопи, його брати! Також немов бачив він давних жителів України, козаків, що бороли ся з Турками, Татарами й Ляхами за віру Христову, за народню волю. І всн те, що ставало перед очима його духа, почав віє

*) Рубель — на наші гроші меньше-більше 2 корони 50 сотиків.

переливати на папір. Так повстали його поезії. В 1840 р. видав він свої поезії окремою книжкою, котру назвав „Кобзарем„ *).

Року 1843 виїхав Шевченко на вакації з Петербурга на Україну, а в осени вернув знов до Петербурга. Доперва літом 1844 р., скінчивши академію малярства, вибрав ся він на Україну на довший час. Тепер загостив і до свого родинного села. З усіми селянами обходив ся так щиро, як їх брат. Шевченка любили й поважали також і українські пани, в котрих він дуже часто бував у гостях.

Як щиро обходив ся Шевченко з селянами, видно з того, що коли був у своїм селі, то казав закликати до себе свого шкільного товариша, обідраного бідака, і в присутности попа цілував ся з ним.

Шевченко любив також усім помагати. Раз був він у свого приятеля Козачковського. Там прийшов один селянин і жалував ся, що йому вкрали пару волів. Тоді Шевченко витягнув 50 рублів і дав їх тому селянинові ніби в позичку. Коли-ж селянин замітив, що не буде міг віддати гроший, бо Шевченка навіть не знає, відповів той: „Як будеш мати віддати гроші, то пізнаєш“.

Хоч Шевченкови добре проживалось, то серце його кралося на вид тих мук які терпів бідний нарід у панщизняній неволі. В Києві зійшов ся Шевченко з иньшими сьвітлими людьми, як Микола Костомаров, Панько Куліш**) та иньші, що також раді були запобічи тяжкій хлопській нужді. В тій цілі засновано в Києві тайне товариство „Кирило-

*) Кобзарем називано чоловіка, що граючи на музичнім інструменті, званім кобзою, сьпівав пісні. Від назви книжки з Шевченковими поезіями називаємо ми Кобзарем і самого Шевченка.

**) Костомаров (1817 — 1885 р.) і Куліш (1819 — 1897 р.), се славні українські письменники й учені.

Методіївське Братство“. Хоч Шевченко знав про се Товариство і жив у приязни з його членами, то сам до него не належав. Сего не бажали собі інші члени товариства, боячи ся, щоби на випадок відкриття товариства російський уряд не переслідував Шевченка. Тайні товариства не тільки в Росії, але й по інших державах були і є заборонені.

В програмі „Кирило-Методіївського Братства“ находились такі домагання, як „релігійна свобода й терпимість у вірі“, „усуненє всякої неволі“, „повна свобода думок, науки і друкованого слова“, — отже домагання, за які борються ся ще й тепер всі поступові партії в світі, а яких у нас, в Галичині, найскорше почали доминатись руські радикали, котрі й доси борються ся за їх здійсненє.

В сім часі написав Шевченко дві важні поеми „Сон“, у котрім обжаловує Росию за кривди, заподіяні Україні, і „Кавказ“, що є світлою обороною всіх гнетених і острим осудженєм всіх гнобителів.

Тимчасом російський уряд дізнав ся про „Кирило-Методіївське Братство“. Членів сего товариства арештували. Арештованє не минуло й Шевченка, що саме тоді збирав ся їхати за границю на науку. За написанє „Сну“ і „Кавказу“ засудили його на досмертну війскову службу, в котрій не сьмів він авансувати, то-ж мусів ціле житє бути простим жовніром. До того заборонили йому писати й малювати.

Отсе нещастє впало на Шевченка 1847 р. Але не цілий свій вік був він жовніром, бо по десятиох роках, коли в Росії по смерті Миколи І. став царювати Олександр II., привернено йому свободу. Підчас неволі перебував Шевченко в диких сторонах полуднево-східної части російської держави. Кілько він там натерпів ся, сего сказати не сила... Лиш подумати, яка то мусіла бути мука для просвіченого чоловіка, при звичаєного до доброго то-

вариства, опинитись нараз серед пів-диких жовнів, під гнетом нелюдських начальників, що лише збиткуватись уміли, а до того в пустині! Правда, находились також люди, прихильні Шевченкові, що старались облегчити йому його тяжку долю, але тих людей було так мало, як мало гарних, погідних днів у пізну, слотливу осінь...

Тарас Шевченко

(власноручний портрет).

Помимо такого гнету Шевченко не занепав духом. Підчас сеї своєї неволі написав він найгарнійшу може частину своїх творів, свої чудові думки, якими мало котрий з великих поетів може повеличатись. В неволі написав він також кілька довших поем, у котрих розповідає про жите бідних людей на Україні та про їх гнобителів-панів.

В липні 1857 р. виїхав Шевченко з міста Оренбурга, де під той час був на заслання. Задержавшись трохи в Нижнім Новгороді, приїхав до Петербурга. І в Нижнім Новгороді, і в Петербурзі стрічали Шевченка дуже радо і з великими почестями.

Але скучно було Тарасови на чужині за рідною країною. Весною 1859 р. покинув він Петербург і поїхав на Україну. Тут його витали також дуже радо, просто кланялись перед ним, перед мучеником за нарід.

Перебуваючи на Україні, Шевченко перебирався часом у селянську одежу і заходив до коршми між селян. Тут вів з ними різні розмови, особливо про волю, про визволене від панщини. Коли розмова ставала горячійша, витягав Шевченко з кишені зерно пшениці і клав його на стіл, кажучи: „Се цар“. Довкола „царя“ розкладав більше зерен, приговоруючи: „Се міністри, се урядники, се військові, се попи“... На кінець витягав цілу пригорщу пшениці і засипуючи нею всі попередні зерна, говорив: „А се ми, селяни! Найдіть-же тепер царя і його урядників“— На отсім примірі хотів Шевченко показати селянам, як мало значить горстка панів-неробів супротив мільонів робучих людей.

Вражине, яке на поета-мученика зробила закріпощена Україна, було дуже погане. Сам поет описує його так:

„... Страх погано
у тім хорошому селі: *)

*) В Кирилівц, родиннім сел Шевченка.

Чорнійші чорної землі
блукають люди, повсихали
сади зелені, погнили
біленькі хати, повалялись.
стави буряном поросли.
Село неначе погоріло,
неначе люди подуріли:
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть...
І я, заплакавши, назад
поїхав знову на чужину.

І не в однім оттім селі,
а скрізь на славній Україні
людей у ярма запрягли
пани лукаві...“

Перебувши весну й літо на Україні, вернув Шевченко того самого року в осени до Петербурга.

Бажав він оженитись та осісти межі своїми братами-селянами на Україні. Гідне уваги й те, що хоч він був таким славним чоловіком, то хотів оженити ся з простою сільською дівчиною. Але женитьба не вдалась. Між тим почав Тарас западати на здоровлю і вмер у Петербурзі дня 10. марта 1861 р о п'ятій годині рано, переживши 47 літ.

Спершу похоронено його в Петербурзі, але в цвітні того самого року перевезено його тіло на Україну і 7. мая похоронено на високій горі близько місточка Канева.*) Над тілом поета висипано високу могилу і закопано високий спіжовий хрест.

* Підчас перевозу Шевченкового тіла з Києва до Канева багато людей говорило по дорозі над домовиною промови. Одною з ліпших була промова нашого славного Михайла Драгоманова (1841 — 1895 р.), тоді 20-літнього молодця, що опісля також натерпів ся чи-мало від своїх і чужих за те, що так, як Шевченко, ставав в обороні всіх покривджених, що також перед часом помер на чужій, болгарській землі в місті Софії, де й доси спочиває. Сьвятим обовязком Русинів булоби спровадити також тіло сього мученика на рідну землю, за котру віддав він усе жите своє.

Судня рада

(рисунок Тараса Шевченка).

Оттак пережив свій вік найбільший поет України, великий борець і мученик за високі, вселюдські ідеї волі, братерства, поступу. Не рожами, а тер-

нѣм була встелена дорога його многотрадального життя. На 47 літ віку пережив він на волі лише 13 років, а решту, 34 роки, в важкій неволі. Тай через

Солдат і смерть
(рисунок Тараса Шевченка).

тих 13 років волі не зазнав він правдивого щастя *)

*) Олександр Кониський, автор дуже докладної життєписи Шевченка, пише, що Шевченко за 47 літ свого життя пережив лише 7 правдиво щасливих днів.

бо серце його роздиравось і кровавилось на вид тих безчисленних мук, в яких жив руський нарід на Україні, придавлений важким ярмом панщини, під яким мусіла стогнати навіть ціла поетова родина.

Шевченко всіми силами, словом і ділом, старався облегчити долю неволеного народу. Він був одним з визначнійших людей, що старалися про знесення панщини в Росії. Старання їх увінчались на кінець успіхом. Маніфестом з 3. марта 1861 р. знесено в Росії панщину. Кілька місяців перед тим викупив Шевченко свою родину від панщини. Але хвилі знесення панщини не діждав ся. Маніфест оголошено в тиждень після його смерті.

Значінє Шевченка для всіх бідних, покривджених поневолених, незвичайне. То-ж день смерті сего мужицького поета повинен стати хлопським всенародним сьвятом, в той день усі хлопи української землі повинні помянути свого поета „не злим, тихим словом“.

II

Національно-політичні і соціяльні
погляди у Шевченка.

Шевченко бажав, аби всі народи жили в згоді, не угнетали один другого, аби кождий нарід міг свobodно розвивати ся. З усею рішучостию виступав Шевченко против гнету, якого допускав ся один нарід на другім. Через те Шевченко мусів ненавидіти Польщу й Росію, бо вони накоїли багато лиха Україні але стоїть він за всіма бідними, поневоленими, без огляду на те, якої вони народности або віри. Ідеалом Шевченка було, щоб усі народи, а бодай усі Слав'яни*) жили в згоді й любови, рядили собою по своїй вподобі. Шевченковою мрією було з'єдинити всіх Слав'ян в одну велику державу, в котрій кождий слав'янський нарід мав би повну свободу і свою окрему управу, тільки справами спільними всему слав'янському племені, завідувала би спільна управа.

Такі були національно політичні погляди Шевченка. Підходять вони дуже близько до програми

*) До слав'янського племені належать отсі народи: Русини (або Українці), Москалі, Поляки, Чехи, Моравці, Словаки, Словінці, Себри, Хорвати, Болгари.

руських радикалів, котрі також домагають ся, аби кождий нарід ридив сам собою, і працюють над тим, аби розірвані части України-Руси злучити в одну цілість, аби вся Україна Русь стала могутчою, політично незалежною державою, в котрій би руський нарід сам постановляв те, що єму треба, а не потребував ждати анї на московську анї на чию-небудь иньшу ласку. Отсе власне відріжняє радикалів від иньших Русинів, котрі хоч їх кожда біда гнєте, кривдить і мучить, вічно нищать з покорою: „Ми вірні“...

Так само важне, а ще може й важнїйше від національного питання є в наших часах питання соціальне, т. є., які мають бути відносини між богатими й бідними, чи в загалї повинні люди ділитись на богатих та бідних і т. п. З Шевченкових творів видно, що його займали соціальні питання, та що він розумів їх несогїрше. Особливо знав він недолю та бідованє простих людий, бо на їх муки та терпіння сам добре надивив ся, а навіть перенїс їх на своїй власній шкірі. Знав він також нелюдських панів, що збиткували ся над своїми підданими.

Найбільше старав ся Шевченко про те, аби здійснити з народу важке ярмо панщини, яке страшно давило хлопів. У своїх творах описує він те бідованє народу на панщині.

Долю кріпацької родини знає Шевченко дуже добре, бо кріпацькою, панщизняною була його власна родина, про котру так пише:

„Не називаю її раєм,
тої хатиночки у гаї
над чистим ставом край села;
мене там мати повила...
І повиваючи сьївала,
свою нудьгу переливала
в свою дитину. В тїм гаю,
у тїй хатині, у раю
я бачив пекло. Там неволя,

робота тяжкая, ніколи
і помолитись не дають...
Там матір добрую мою
ще молодую у могилу

Дві дівчині

(малюнок Тараса Шевченка).

нудьга та праця положила.
Там батько, плачучи з дітьми,
— а ми були малі та голі —
не витерпів лихої долі,
умер на панщині... А ми
розлізли ся межі людьми
мов мишенята. Я до школи
носити воду школярям,
брати на панщину ходили,
поки лоби їм поголили...*)
А сестри!... Сестри? Горе вам
мої голубки молодії..
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости чужії,
У наймах коси побіліють,
у наймах, сестри, й умрете“)

Не лишша доля бідної хлопської родини й тепер,
а що-ж донерва тоді, за панщини?!

Кількома словами, але дуже ясно і зрозуміло
з'ображує Шевченко долю бідних, робучих людей.

„От глянь! У тім раю**)
латану свитину з каліки здіймають,
з шкурою здіймають, бо нічим обути
панят недорослих. А он розпинають
вдову за подушне,***) а сина кують
єдиного сина, єдину дитину,
єдину надію в військо віддають.
... А онде під тином****)
опухла дитина голодная мре,
а мати пшеницю на панщині жне“.)

*) т. є., поки їх не остригли, беручи до війська.

**) т. є. на Україні.

***) податок від особи.

****) тин, — пліт.

Побіч недолі закріпощених хлопів малює нам Шевченко немов живцем панів-недолюдків, що гнетуть бідний нарід. Представляє він їх в дуже поганім чорнім сьвітлі, але не подає ще всіх їх поганих діл, лиш деякі, бо каже, що

„якби розказать
про якого не-будь одного маіната
історію-правду, то перелякать
саме пекло можна-б, а Данта*) старого
полупанком нашим можнаб здивувать.

Представивши недолю закріпощеного народу і нелюдські вчинки панів, грозить Шевченко панам карою:

„Сха менїть ся! Будьте люди
бо лихо вам буде!
Розкують ся незабаром
заковані люди,
настане суд, заговорять
і Дніпро і гори,
і потече сто ріками
кров у синє море
дітий ваших, і не буде
кому помагати,
одцураєть ся брат брата
і дитини мати,
і дим хмарою заступить
сонце перед вами,
і на віки проклинетесь
своїми синами.

У своїх творах Шевченка нїде не каже ясно, які мають бути порядки на сьвітї, аби всім людям було добре жити, бо по перше поезія, се не розправа наукова, щоби в нїй викладати соціяльні ідеали, а по

*) Данте (1265—1321 р.), італійський поет, описав у своїй поемі „Божественна комедія“ пекло, чистилище і небо. Описуючи пекло, розповів, за які діла мучать ся там грішники. Шевченко думав, що пани на Україні такі грішні, що хоч Данте бачив у пеклі ріжні великі гріхи, то ще злякав би ся поганих діл першого-ліпшого пів-панка на Україні.

друге люди за часів Шевченка не мали ще докладно сформулованого ідеалу. За те з поодиноких думок, порозкиданих скрізь по Шевченкових творах, легко можна догадати ся, яких порядків на світі він бажає.

Так нпр. тужить Шевченко за громадою „без хлопа і без пана“ в иньшій знов місци пише:

А ми помолимо ся богу
і не багатії й не вбогі.

Де нема ні хлопа ні пана, ні багатих ні бідних, там очевидно всі люди собі рівні, всі менше-більше мають однакову просвіту та однаковий маєток, не погорджують одні другими, а в згоді й любови працюють на користь собі і всій людскости. Такий то був соціальний ідеал у Шевченка.

А до такого власне соціального устрою, де не було би гнобителів і гноблених, визискувачів і визискуваних, а всі були просвічені, свободні і не вбогі, прямують ті партії, котрих програми оперті на науковім соціалізмі*.) Такою партією є також українська радикальна партія, до котрої належать всі більше просвічені українські хлопи в Галичині.

* Славний учений Німець Кароль Маркс (1818—1883 р.), його товариш Фрідріх Енгельс та иньш учені доказали в своїх наукових творах, що теперішній світовий лад змінить ся на иньший, соціалістичний. Соціалістичний лад буде зовсім відмінний від теперішнього. Тепер у фабриці працюють робітники, а дохід із фабрики забирає властитель фабрики собі, хлопи працюють на панських ланах, але дохід з тих ланів дістаєсь не їм, а панови дідичеві. Соціалістичний лад вимагає, аби средства до праці були власностию працюючих (фабрики о-власностию фабричних робітників, поле — власностию хлом пів-хліборобів і т. д.), аби всі працювали спільно, а доходи ділились відповідно до того, хто кілька і як працював. Розумієть ся, що той дохід буде вже приватною власностию того, хто собі його запрацював, і можна буде з ним зробити, хто що хоче. Отже спільною, публичною власностию будуть лише средства до зарібку, а не — як голосять вороги такого ладу — сам заробок. Ціла отся теорія називає ся науковим соціалізмом.

В своїм „Посланію“ звертаєть ся Шевченко до української інтелігенції з таким зазивом:

„Обніміте-ж, брати мої,
наймейньшого брата, —
нехай мати усьміхнеть ся,
заплакана мати!“

Бажав Шевченко, щоб інтелігенція пригорнула до себе, признала рівним собі „найменьшого брата“ — селянина і потішила тим „заплакану матір“ — нашу вітчину. І певне, коли український нарід дійде до того степеня культурного розвитку, що не буде в нїм ні слуги ні пана, тільки люди, рівні, вольні, щасливі люди, тоді усьміхнеть ся заплакана мати-Україна, бо згода і добро і щастє в ній настануть.

III.

Релігійність Шевченка.

Деякі люди голосили і тепер ще голосять, що Шевченко був атеїст, т. є. такий чоловік, що не вірить в Бога. Таку вість ширили давнійше радо попи-москвофіли. Тепер відчепились вони вже якось від Шевченка, а за те і вони, і попи-народовці, причепились за безбожність до радикалів.

Не ходять міні зовсім о те, аби Шевченка очистити від закиду безбожності, аби доконче доказати, що Шевченко вірив у бога і був побожний, бо по перше я стою на таких становищах, що ніяка віра не впала з неба, **лиш виробили її самі люди**, та що в кожній вірі або й без ніякої віри чоловік може бути добрим або злим, пожиточним або шкідливим для своїх ближніх, а по друге, хто лишив у своїх творах такі гарні, високо-моральні та чоловіколюбні думки, як Шевченко, хто ціле життя стояв в обороні покривджених, не лякаючись навіть мук, той — з вірою чи без віри — мусів бути дуже добрим, дуже чесним чоловіком, тому — з вірою чи без віри — належить ся від нас найбільша пошана.

Тільки, аби дати свідощтво правді, треба сказати, що з творів Шевченка виходить, що він не був атеїстом, а вірив у Бога. Про ту віру свідчать ясно ось що :

Дуже часто, в щастю і в неволі звертаєть ся Шевченко в своїх творах до Бога, сам молить ся і других завзиває до молитви:

„Свою Україну любить...
Любить її, бо время лютє.
В останню тяжку минуту
за неї Господа молить!“

Шевченко каже, що „жива правда у Господа Бога.“ То-ж у бога шукає він справедливости, видячи, як несправедливо мучить ся нарід:

„Пошлем думу аж до Бога,
його запитати,
чи довго ще на сїм сьвіті
катам панувати...“

Шевченко вірить у божу справедливість і тому сводіваєть ся, що його нарід, його рідна Україна діждеть ся волі:

„Ми віруєм твоїй силі
і слову живому...“

Встане правда, встане воля!“

Але видячи, що на сьвіті панує неправда, що багаті безкарно гнетуть бідних, а ті, що повинні найліпше виконувати божі заповіді, найбільше чинять злого і ще покликують ся на Бога, Шевченко попадає в зневіру і сумніваєть ся, чи Бог може що помочи людям :

„Чи Бог бачить ізза хмари
наші сльози, горе?
Може й бачить, та помога,
як і отті гори
предковичні, що політі
кровію людською !....“

Видячи, що пани мимо своїх лихих діл живуть у розкошах, а хлопи мимо своєї побожности в нужді, починає Шевченко сумніватись, чи Бог такий добрий і справедливий як люди думають:

„А може й сам на небеси
сьмієш ся батечку над нами,

та може радиш ся з панами
як править миром?!

А жінці, котру нещастє довело до розпукї,
вкладає Шевченко в уста такі слова:

„Я, дурна, й ходила
і молилась... Ні, цигане,
я марне молилась!...

Чи в вас єсть Бог який-не-будь?

В нас його не має:

Пани вкрали, та в шкатулї
у себе ховають...”

Зі всіх Шевченкових слів, наведених тут, ясно видно, що він вірив у Бога: доказують се навіть і „богохульні“ його слова, бо хто каже, що нема Бога, той не стане Богови дорікати. Иньша річ, що Шевченко не був побожний по приписам православної, чи католицької, чи якої не-будь иньшої церкви, тільки по своєму, що видимо також в його поемі „Марія.“ Шевченко не вірив у бога так, як кажуть вірити попи, і тому поповнив він великий, непростимий „гріх“ — не против бога, а против попів, бо не хотів вірити в їх слова. Шевченко бачив, що попи перекручують божі слова на свою користь, що вони, замість просвічувати нарід, ще спинюють його просвіту, що здирають нарід немилосердно за церковні треби, тому остерігає він людий, аби не вірили попам:

„Молітесь Богови сьвятому,
молітесь правді на землі,
а більше на землі нікому
не поклонітесь! Все брехня:
Царі, попи!...”

На думку Шевченка добрих чесних попів так мало, що уважає він великим дивом, що піп не торгував ся о заплату за шлюб:

Не торгувавсь і пан-отець,
(На диво людям та на чудо!):
за три копи звінчав у будень.”

Гріх против Бога попи прощають дуже радо,

але „гріхів“ против себе самих не простять вони ніколи. І хоч-би ми кілька доказували, що Шевченко вірив у Бога, попи все кричати-муть, що він безбожник, бо не вірив у попів. Так само не простять попи

Дід

(рисунок Тараса Шевченна).

ніколи радикалам, що ті мають відвагу ставати против них в обороні кривджених хлопів. Але в українського народу є ще не тільки простого, хлопського розуму, та здорової думки, що він не піде за попівською наукою, а за своїм, мужицьким поетом і за радикалами.

IV.

Шевченків „Заповіт“.

Коли вмирає батько, то лишає дітям своїм свій заповіт, свою послідну волю, котру вони повинні по можности виповнити. Шевченко, наш духовий батько і пророк народний, лишив нам також свій заповіт, тільки не сказав його і не написав кількома словами перед самою смертю, але списував його ціле життя своє. Той заповіт, се ідеї, яким Шевченко служив ціле життя, се провідні думки, які червоною ниткою тигнуть ся через усі його твори.

Зібравши все, написане в його творах побачимо, що Шевченко виступав против національного, соціального і релігійного гнету, а бажав щоби кожда людина мала забезпечену повну свободу, щоби кождий варід свободно міг розвивати ся, щоби на світі не було ні богатих ні бідних, тільки щоби всі були рівні,

щоби кождий міг хвалити Бога так, як сам схоче, а не конче після попівських приписів, щоби релігії не визискувати для цілий, котрі з нею не мають нічого спільного.

Крім того заповіту, розкиненого по всіх творах, написав Шевченко ще й окремий вірш, що називає ся „Заповіт“ :

„Як умру, то поховайте
мене на могилі
серед степу широкого
на Україні милій,
щоб лани широкополі
і Дніпро і кручі
були видні, було чути,
як реве ревучий!
Як понесе з України
у синєє море
кров ворожу, от-тоді я
і лани і гори —
все покину і долину .
До самого Бога
молити ся; а до того
я не знаю Бога!*)
Поховайте та вставайте,
кайдани порвіте,
і вражою злою кровю
волю окропіте!
І мене в сімї великій,
в сімї вольній, новій,
не забудьте помянути
не злим тихим словом!

*) Шевченко розумів се так: „Доки Україна в чужім ярмі стогнати-ме, доти душа моя блукати-ме по Україні. Аж коли Українці піднесуть революцію і виженуть з рідного краю чужинців-гнобителів, коли Україна стане свобідною, тоді доперва признає душа моя, що є Бог, що є справедливість божа, і полетить до Бога молитись“.

Чи ми сповнили вже заповіт нашого Батька-Кобзаря, нашого мужицького поета? Правда, поховали ми Шевченка на Україні, над Дніпром, що року поминаємо його, відсвіжуючи і підбадьоруючи його безсмертними словами серця наші, але над те майже нічого ми ще не зробили.

Ми все ще гнемо карки наші під ярмом неволі, все ще покланяємось чужим богам — одні Польщі, другі Росії, треті золотому теляти-грошеви, четверті вигодам і почестям власним, — загал народу нашого все ще живе в темноті і злиднях, а Мати-Україна „обідрана сиротою понад Дніпром плаче“...

То-ж обов'язок наш, конечний, великий, сьвятий обов'язок сповнити заповіт Тараса, здобути нашому народови волю, відбудувати незалежну Україну, в котрій свобідно, в щастю без слуги і без пана проживав би український народ.

Вчинити се, значить сповнити одну з точок нашої радикальної програми. Байдуже нам, що ворогів тьма тьменна, що свої кладуть нам колоди під ноги! На ніщо не оглядаючись, ми робити-мем наше велике, сьвяте діло, працювати-мем і боротись-мем без ушину, аж встане свобідна, ніякими межами не розмежована Україна, аж український нарід на вольній землі спомяне „не злим, тихим словом“ свого мужицького поета, свого великого Тараса Шевченка!..

Підписані запитують отже Є. Ексцеленцію і т. д.

Вибрані твори з поезій ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

ЗАСПІВ.

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
На-що стали на папері
Сумними рядами?
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?

Бо вас лихо на сьвіт на сьміх породило,
Поливали сльози... Чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питали б люде, що в мене болить,
Не питали б, за-що проклинаю долю,
Чого нуджу сьвітом. „Нічого робить!“
Не сказали б на сьміх.

Квіти мої, діти!
На-що вас плакав я, на-що доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім сьвіті,
Як я з вами плакав? Може і вгадав.
Може найдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на сі думи;
Я більше не хочу:
Одну сльозу з очей карих,
І — пан над панами!
Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!

За карії оченята,
За чорнії брови
Серце рвало ся, сьміялось,
Виливало мову;
Виливало, як уміло
За темнії ночі,
За вишневий сад зелений,
За ласки дівочі.
За степи та за могили,
Що на Україні,
Серце мліло, не хотіло
Співать на чужині.
Не хотілось в снігу, в лісі
Козацку громаду
З булавами, з бунчукаму
Збирать на пораду.
Нехай душі козацкії
В Україні вітають:
Там широко, там весело
Од краю до краю.
Як та воля, що минулась,
Дніпр широкий — море,
Степ і степ, ревуть пороги,
І могили — гори.
Там родилась, гарцювала
Козацькая воля,
Там шляхтою, Татарами
Засівала поле;
Засівала трупом поле,
Поки не остило...
Лягла спочить; а тим часом
Виросла могила,
А над нею орел чорний
Сторожем літає,
І про неї добрим людям
Кобзарі співають.
Все співають, як діялось,
Сліпі небораки —

Бо дотепні. А я, а я
Тільки вмію плакати,
Тільки сльози за Вкраїну,
А слова немає...
А за лихо — та цур йому!
Хто його не знає?!
А надто той, що дивить ся
На людей душою —
Пекло йому на сїм сьвітї,
А на тїм...

Журбою
Не накличу собі долї,
Коли так не маю.
Нехай злидні живуть три днї,
Я їх заховаю;
Заховаю змію люту
Коло свого серця,
Щоб вороги не бачили,
Як лихо сьмієть-ся.
Нехай думка як той ворон
Лїтає та криче,
А серденько соловейком
Щебече та плаче —
Нишком: люде не побачуть,
То й не засьміють ся...
Не втирайте ж мої сльози,
Нехай собі льють ся,
Чуже поле поливають
Що-дня і що-ночі,
Поки попи не засиплють
Чужим піском очі.
Оттаке-то! А що робить?
Журба не допоможе.
Хто ж сиротї завидує,
Карай того, Боже!

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас, —

Де-ж мені вас діти?
В Україну ідїть, діти,
В нашу Україну,
По-під тиньню сиротами,
А я — тут загину.
Там знайдете щирю правду,
А ще може й славу...

Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!

[1839.]

Іван Цідкова.

I.

Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — Запорозжї
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу і волю;
Минуло ся, остали ся
Могили по полю!
Високії ті могили,
Де лягло спочити
Козацькеє біле тіло,
В китаїку повите.
Високії ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Сьвідок слави дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук косу несе в росу,
За ними співає.

Було колись — в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед, горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! може серце
Хоч трохи спочине.

II.

Чорна хмара з-за Лиману
Небо, сонце криє;
Синє море зьвірюкою
То стогне, то виє,
Дніпра гірло затопило.
„А нуте, хлопята,
На байдаки! Море грає,
Ходім погуляти!“

Висипали Запорожці,
Лиман човни вкрили.
„Грай же, море!“ заспівали,
Запінились хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливуть собі та співають;
Рибалка літає,
А помереду отаман
Веде, куди знає.
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті;
Поглядає сюди, туди —
Де-то быть роботі?
Закрутивши чорні уси,
За ухо чуприну,
Підняв шапку; човни стали.

„Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове молодці,
А у Царград, до султана
Поїдемо в гості!“
— „Добре, батьку отамане!“
Кругом заревіло.
„Спасибі вам!“

Надів шапку.
Знову закипіло
Синє море; вздовж байдака
Знову похожає
Пан отаман, та на хвилю
Мовчки поглядає.

[1839.]

Розрита могила.

Сьвіте тихий, краю милий,
Моя Україно!
За-що тебе сплюндровано
За-що, мамо гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
— „Молилась я, турбувалась,
День і ніч не спала,
Моїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти, —
Панувала і я колись
На широких сьвітї;
Панувала! О Богдане,
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,

На свою Вкраїну,
Що колишучи співала
Про свою недолю,
Що співаючи ридала,
Виглядала волю!..
Ой Богдане, Богданочку
Як-би була знала,
У колисці б придушила
Під серцем приспала!
Степи мої запродає
Жидові, Німоті!
Сини мої на чужині,
На чужій роботі;
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
А могили мої милі
Москаль розриває.
Нехай рив, розкопує,
Не своє шукає;
А тим часом перевертні
Нехай підростають,
Та допоможуть Москалеві
Господарювати,
І з матери полатану
Сорочку здіймати!..

На четверо розкопана,
Розрита могила.
Чого вони там шукають?
Що там схоронили
Старі батьки? — Ех як-би то,
Як-би то знайти те,
Що там поховали,
Не плакали б діти,
Мати б не ридала

Чигирин..

(М. С. Щепкину.)

Чигрине, Чигрине!
Все на світі гине,
І сьвятая твоя слава,
Як пилина, лине
За вітрами холодними,
В хмарі пропадає.
Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипають ся могили,
Високі могили,
Твоя слава; і про тебе,
Старче малосилий,
Ніхто й слова не промовить,
Ніхто й не покаже,
Де ти стояв, чого стояв,
І на сміх не скаже!

За-що ж боролись ми з Ляхами?
За-що ми різались з ордами?
За-що скородили списами
Московські ребра? Засівали,

І рудою поливали,
І шаблями скородили,
Що-ж на ниві уродило?
Уродила рута, рута,
Волі нашої отрута.

А я, юродивий, на твоїх руїнах
Марно сльози трачу. Заснула Вкраїна,
Буряном укрилась, цвільлю зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла
І в дупло холодне гадюк напустила.
А дітям надію в степу оддала.

А надію
Вітер по полю розвіяв,

Хвиля морем рознесла.
Нехай же вітер все розносить
На неокраїнім крилі,
Нехай же серце плаче, просить
Сьвятої правди на землі!

Чигрине, Чигрине,
Мій друже єдиний!
Проспав-єси степи, ліси
І всю Україну!
Спи-ж, повитий жидовою,
Поки сонце встане,
Поки тії недолітки
Підростуть — гетьмани.

Помолившись, і я б заснув...
Так думи прокляті
Рвуть ся душу запалити,
Серце розірвати.
Не рвіть, думи, не паліте!
Може верну знову
Мою правду безталанну,
Моє тихе слово.
Може викую я з його
До старого плуга
Новий леміш і чересло,
І в тяжкі упруги
Може з'орю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
І нальють живої
Козацької тії крови,
Чистої, сьвятої.

Може, може... а між тими
Між ножами рута
І барвінок розіветь-ся,
І слово забуте,
Моє слово тихе, сумне,
Богобоязливе
Згадаєть-ся, і дівоче
Серце боязливе
Стрепенеть-ся, як рибонька,
І мене згадає...
Слово моє, сльози мої,
Раю ти мій раю!

Спи, Чигрине! Нехай гинуть
У ворога діти!
Спи, гетьмане, поки встане
Правда на сїм сьвітї!

Закладайте бібліотеки при Сїчи
і читальнях,

читайте,   учіть ся,
старих заохочуйте, аби учили ся письма.

ПОРАДНИК, ЯКІ КНИЖКИ

купувати для бібліотеки — висилає за присла
нем марки за 10 сот. — Український Січковий
Союз у Львові, вул. Коперника 5, або
Др. К. ТРИЛЬОВСКИЙ в ЯБЛОНОВІ.

СУБОТІВ.

(Могила Богданов.)

Стоїть в селі Суботіві
На горі високій
Домовина України
Широка, глибока.
Отто церква Богданова:
Там-то він молив ся,
Щоб Москаль добром і лихом
З козаком ділив ся.
Мир душі твоїй Богдане!
Не так воно стало:
Москалики, що аззріли,
То все очухрали;
Могили вже розривають,
Та грошей шукають;
Льоху твої розкопують.
Та тебе ж лають.
Що за труди не находять...
Оттак-то, Богдане!
Занапастив-еси вбогу
Сироту Україну.
За-те ж тобі така й дяка!
Цер ву домовину
Нема кому волагодить!
На тій Україні.
Нв тій самій, що з тобою
Ляха задавили,
Байстрики Скатерини
Сараною сіли.
Отта-ке то, Зіновію,
Олексій друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже!
Кажуть, бачиш, що все то те
Таки й було наше,
А що ми тільки наймали

Татарам на пашу
Та Полякам " Може й справді!
Нехай і так буде!
Так сьміють ся з України
Сторонні люди...
Не смійте ся, чужі люде!
Церква-домовина
Розвалить ся, а з-під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засьвітить,
І помолять ся на волі
Невольничі діти.

Миргород, 21. X. 1845.

ПОЯСНЕНЕ ДО „КАВКАЗУ“.

Кавказ, се по своїй будові і населеню один з найкрасших гірських країв сьвіта, положений між чорним а каспійським морем на границі між Европою а Азією. Що до мешканців, то в тепер там около 1 $\frac{1}{2}$ мільона Россян, 1. мільон Арменців, коло 1 $\frac{1}{2}$ мільона Татар і велике число місцевих племен з найрізномроднішими мовами і звичаями, з котрих найцікавіші в Черкеси.

Край той не лише своєю природою гарний, мав великі земні скарби, а давнійше належав до Туреччини, по части до Перзії. Та Россія ласа на такий багатий край почала ще з кінцем 18 століття війни о здобуте Кавказу і вела їх кілька, то з Перзами, то головно з Турками, і аж по послідній російсько-турецькій війні в р. 1877-78 Россія цілковито завоювала той край. Але спокою там довго не було, бо місцеві племена бунтували ся проти російського уряду. От наприклад у вересні 1913 року ледви змогли російські власти дістати в свої руки одного такого ватажка, що цілком нагадує нашого Олексу Довбуша, а пять, лїт боров ся проти російського уряду.

Є старинний грецький переказ, що один грецький божок Прометей мимо закау богів дав земним людям вогонь. Боги дуже за се розгнївали ся на него і рада в раду на приказ найстаршого бога Зевеса покарали Прометея в той спосіб, що прикували його на Кавказі до скали і посиляли йому

що-дня орла, який видобував йому внутренности. В тім одначе штука, що ті внутренности до другого дня відростали і на другий день мав орел знову що довбати.

Тарас Шевченко в своїй чудовій темі представляє за Прометея — український нарід. Скільки небудь завдавав би російський уряд ударів українському народови, а не зможе таки знищити його. Знищив цар Петро політичну самостійність українську, Цариця Катерина — вража дочка, як співає ся в народній пісні — знищила Січ козацьку на Запорожжю, останок нашої державности, заводи́ли пізнійші царі російські порядки і російську мову на Україні — але мимо того страшного гнету душі і мови української не змогли знищити. А хотяй в послдних часах уряд що раз більше тисне український рух, то „не скувають душі живої і слова живого“ — як каже Шевченко. Українська народна думка буде кріпшати і прийде час, що російське правительство зложить зброю перед українським народним рухом, признає нашу народну окремішність і самостійність і буде жити з нами як з рівновартним славянським народом. Доки того не буде, — Росія буде завсїгди нашим тяжким ворогом. — П. Б.

КАВКАЗ. (Якову де Бальмену).

Кто дастъ главѣ моей родъ и очамъ
моимъ источникъ слезъ и попла-
чѣса днѣ и ношѣ о покиннутъ.
Іеремія гл. IX ст. 1.

За горами гори, хмарами повиті,
Засїян горем, кровію політі.
Спокон віку Прометея
Там орел карає,
Що день божий довбе ребра,
Серце розбиває;
Розбиває, та не випе
Живущої крови:
Воно знову оживає,
І сьміється з нови
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля;
І неситий не виоре

На дві моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

Не нам на прою з Тобою стати,
Не нам діла Твої судить:

Нам тільки плакати, плакати, плакати,

І хліб насущний замісить
Кровавим потом і сльоз ми.
Кати знущають ся над нами,
А правда наша п'яна спить!
Коли ж вона прокинеть ся?
Коли одпочити
Ляжеш, Боже утомлений,
І нам дася жити?
Ми віруєм Твій силі
І слову живому:
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Поклонять ся всі язики
Во віки і віки.
А поки-що течуть ріки,
Кроваві ріки!..

За горами гори, хмарами повиті,
Засіяні горем, кровію водиті!

Оттам то милостиві ми,
Ненагодовану і голу.
Застукали сердешну волю,
Та й цькуємо.. Дягло кістями
Людей муштрованих чимало.
А сльоз, а крови! Напоїть
Всіх імператорів б'я стало.
З дітьми і внуками, втопить
В сльозах удових А дівочих,
Пролитих нишком серед ночі,
А матерніх гарячих сльоз,
А батківських, старих, кровавих

Не ріки, море розлилось,
Огненне море!... Слава, слава
Хортам, і гончим, і псарям,
І нашим батюшкам царям!

Слава!

І вам слава, синї гори,
Кригою окуті;
І вам лицарі великі,
Богом незабуті!
Боріте ся, поборете!
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
І правда святая!

„Чурек і сакля — все твоє:

Воно не прошене, не дане,
Ніхто й не візьме за своє,
Не поведе тебе в кайдани.
У нас — на те письменні ми,
Читаєм божії глаголи,
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті і голі.
До нас в науку! Ми навчим,
По чому хліб і сіль по чім;
Ми християни: храми, школи,
Усе добро, сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? чом ми вам
Чурек же ваш та так не кинем,
Як тій собаці? чом ви нам
Платять за сонце не повинні?
Та й тільки-ж то! Ми не погане;
Ми настоящі християне;
Ми маєм ситі! — А за те,
Як-би ви з нами подружились,
Богато де чого б навчились.

У нас же й світа як на те:
 Одна Сибір неісходима!
 А тюрм, а люду! що й лічить!
 Од Молдованина до Фінна
 На всіх язиках все мовчить —
 Бо благоденствує!.. У нас
 Святу ю біблію читає
 Святий чернець і навчає,
 Що цар якийсь то свині нас
 Та дружню жінку взяв до себе.
 А друга вбив — тепер на небі!
 Ось бачите, які у нас
 Сидять на небі. Ви ще темні,
 Догматами непросвіщенні!
 У нас навчіть ся! В нас дерв,
 Дерв та дай,
 І прямо в рай,
 Хоть і рідню всю забері!
 У нас — чого то ми не вмієм?!
 І зорі лічим, гречку сієм
 Француза лаєм, продаєм
 Або у карти програєм
 Людей — не Негрів, а тавих
 Таки хрещених, но простих:
 Ми не Гішпане! Крий нас Боже,
 Щоб крадене перекупать.
 Як ті жида: ми по закону!..

По закону апостола
 Ви любите брата?
 Суєслови, лицеміря,
 Господом прокляті!
 Ви любите на братові
 Шкуру, а не душу.
 Та й лупите по закону:
 Дочці на кожушок,
 Байстрюкові на придане.
 Жінці на патинки,

Собі ж на те, що не знають
Ні діти ні жінка!

За кого-ж Ти розпинав ся,
Христе, Сине божий?
За нас добрих? чи за слово
Істини? чи може,
Щоб ми з Тебе насміялись?
Воно-ж так і сталося!
Храми, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим.
І перед образом Твоїм
Неутомленні поклони
За кражу, за війну, за кров:
Щоб братню кров пролити, просять,
А потім в дар Тобі приносять
З пожару вкрадений покров...

Просьвітились, та ще хочем
Других просьвітити,
Сонце пра ди показати
Сліпам, бачиш, дітям.
Все покажем, тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани ковати,
Як їх носить і як плести
Кнути узловаті.
Всьому навчим, тільки дайте
Взяти свої гори,
Ті останні, бо взяли вже
І поле і море!
Мій Якове любий! Не за Украї
А за її ката довелось пролити
Кров добру, не чорну, довелось запить
З московської чаші московську отруту.
О друже мій добрий, друже незабутній!
Живою душою в Україні вітай;
Літай з козаками по-над берегами,
Розриті могили в степу назирай,

Заплач з козаками дрібними сльозами,
І мене з неволі в степу виглядай!

А поки-що мої думи,
Мое люте горе,
Слять-му: нехай ростуть
Та з вітром говорять...
Вітер тихий з України
Понесе з росою
Тії думи аж до тебе;
Братньою сльозою
Ти їх, друже, привітаєш,
Тихо прочитаєш,
могили, степи, гори,
мене згадаєш.

Переяслав, 18. XI. 1845.

Холодний яр.

У всякого своє лихо,
І в мене те лихо;
Хоть не своє, позичене,
А все таки лихо.
На що б, бач ся, те згадував,
Що давно минуло?
Будить Бог знає колишнє?
Добре, що заснуло!...
Хоть і яр той! Вже до його
І стежки малої
Не осталось, і здасться,
Що ніхто й ногою
Не ступав там, — а згадаєш,
То була й дорога
З монастиря Мотриного
До яру страшного,
В яру колись гайдамаки

Табором стояли,
Лагодили самопали,
Ратища стругали.
У яр тогді сходили ся,
Мов із хреста зняті,
Батько з сином і брат з братом,
Одностайне стати
На ворога лукавого,
На лютого Дяха.

Де-ж ти дів ся, в яр глибокий
Протоптаний шляху?
Чи сам заріє темним лісом?
Чи то загатили
Нові кати, щоб до тебе
Люде не ходили ?
На пораду: що їм діять
З добрими панами,
Людодідами лхими,
Новими ляхами?
Не гатіте! бо над яром
Залізник вітає,
І на Умань позирає
Гонту виглядає.
Не ховайте, не топчіте
Святого закона!
Не зовіте преподобним
Лютого Нерона!
Не славте ся царевою
Святою війною,
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики коять!
А кричите, що несете
І душу і шкуру
За отечество! Їй-Богу,
Овеча натура!
Дурний шияю підставляє
І не знає за-що,

Та ще в Гонту зневажає,
Ледаче ледащо:
„Гайдамаки — не воины,
Разбойники, воры,
Пятно вь нашей исторіи!...“
Брешеш, людоморе!
За съвятую правду, велью
Розбійник не стане;
Не розкує закований
У ваші кайдани
Народ темний; не заріже
Лукавого сина;
Не розібе живе серце
За свою Вкраїну!
Ви — розбійники несаті,
Голодні ворони!
По якому правдивому,
Сьвятому закону
І землею, всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте? Стережіть ся-ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо! Дуріть дітей
І брата сліпого,
Дуріть себе чужих людей,
Та не дуріть Бога!
Бо в день радости над вами
Розпадеться кара,
І повіє новий огонь
З холодного яру!

Віуниця, 17. XII. 1845.

Л Я Х А М.

(Бр. Залеському).¹

Ще як були ми козаками,
А унії не чуть було,
Оттам-то весело жилось:
Братались в вольними Ляхами,
Пишались вольними степами;
В садах кохали ся, цвіли,
Неначе лілїї, дївчата;
Пишала ся синами мати,
Синами вольними. Росли,
Росли сини і веселили
Старії скорбнії літа.
Аж поки іменем Христа
Прийшли ксьондзи і запалили
Наш тихий рай, і розлили
Широке море сліз і крови,
А сиріт іменем Христовим
Замордували, розпяли.

Поникли голови козачі,
Неначе стоптана трава;
Україна плаче, стогне-плаче,
За головою голова
До долу пада. Кат лютує,
А ксьондз скаженим язиком
Кричить: Te Deum! Allelujah!

Оттак-то, Ляше, друже, брате,
Неситїї ксьондзи, маїнати
Нас порізнили, розвели,
А ми б і досї так жили!
Подай же руку козакові
І седце чистеє подай!
І знову іменем Христовим
Воз'обновим наш тихий рай!

Оренбург, 1849. [?]

(ХАТИНА.)

Не молила ся за мене,
 Поклони не клала
 Моя мати; а так собі
 Мене повивала,
 Співаючи; „Нехай росте
 Та здорове буде!“
 І виріс я, хвалить Бога,
 Та не виліз в люди.
 Лучше б було не родити
 Або утопити,
 Як мав би я у неволі
 Господа гнівити.

А я так мало, небагато
 Благав у Бога: тільки хату,
 Одну хатиночку в гаю,
 Та дві тополі коло неї,
 Та бевталанную мою,
 Мою Оксаночку, щоб з нею
 У-двох дивити ся з гори
 На Дніпр широкий, на яри
 Та на лани золотофилі,
 Та на високії могили, —
 Дивитись, думати, гадать:
 Коля-то їх понасипали?
 Кого там люде поховали?
 І в-двох тихенько заспівать
 Ту думу сумную, днедавну,
 Про лицаря того гетьмана,
 Що на огні Ляхи спекли.
 А потім би з гори зійшли,
 По-над Дніпром у темнім гаї
 Гуляли б, поки не смеркає,
 Поки мир божий не засне,
 Поки з вечірньою зорйою
 Не зійде місяць над горою,

Туман на лан не прожене.
Ми б подивились, помолились,
І розмовляючи пішли б
Вечеряти в свою хатину.

.....

Даєш ти, Господи єдиний,
Сади панам в твоїм раю,
Даєш високії палати;
Пани ж неситії пузаті
На рай твій, Господи, плюють,
Заперши ся собі в палатах,
І нам дивитись не дають
З убогої малої хати.

Я тільки хаточку в тім раю
Благав, і досі ще благаю,
Щоб хоч умерти на Дніпрі.
Хоч на малесенькій горі.

1850

- - - - -

І виріс я на чужині,
І сивію в чужому краї;
То одинокому мені
Здається, красчого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша славная Вкраїна.
Аж бачу, там тільки добро,
Де нас нема. В лиху годину,
Якось недавно довелось
Мені заїхати в Україну,
У те найкрасчєє село,
У те, де мати повивала
Мене малого, і в-ночи
На свічку Богу заробляла;
Поклони тяжкій бючѣ,

Пречистій ставила, молила,
Щоб доля добрая любила
Її дитину... Добре, мамо,
Що ти за-раня спать лягла,
А то б ти Бога прокляла
За мій талан.

Аж страх погано
У тім хорошому селі:
Чорнійше чорної землі
Блукають люде; повсихали
Сади зелені; погнили
Біленькі хати, повалялись;
Стави буряном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люде подуріли,
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть.
І я, заплакавши, назад
Поїхав знову на чужину.

І не в однім оттім селі,
А скрізь на славній Україні
Людей у ярмах запрягли
Пани лукаві. Гинуть, гинуть
У ярмах лицарські сини.
А препоганії пани
Жидам, братам своїм хорошим,
Остатні продають штани...

Погано дуже, страх погано
В отсій пустині пропадять;
А ще поганьше на Україні
Дивитись, плакати і мовчати.

А як не бачиш того лиха,
То скрізь здається любо, тихо
І на Україні добро.
Між горами старий Дніпро,
Неначе в молоці дитина,

Красуєть-ся, люблюєть-ся
На всю Україну;
А по-над ним зеленіють
Широкії села;
А у селах у веселих
І люде веселі.
Воно б може так і сталось,
Як-би не осталось
Слїду панського в Україні!...

Усім Читальням і Січам

котрі замовили за готівку календар Запоро-
жець або книжочки, які є вичислені на послї-
дній сторонї сеї книжочки

даром

5-кілеву пачку цікавих читанок, наколи при-
шлють в оплаченім листї 10 марок по 10 со-
тиків на оплату коштів і опакованя і пере-
силки поштової, на адресу:

Др. Кирило Трильовский
адвокат — посол
в ЯБЛОНОВІ.

Спис

цікавих книжочок,

котрі висилає **Др. Кирило Трильовський**
в **Яблонові** за посліплатою або за попереднім
надісланем грошей:

Запорожець на біжучий рік.	70 сот.
Отаман, сїчова читанка.	50 сот.
Сїчова кантичка	30 сот.
Позір, сїчова збірка,	10 сот.
Збірник найкрасших пісень сїчових і патріотичних	40 сот.
Наш меч і клич	10 сот.
На чатах	10 сот.
Про велику французку революцію .	20 сот.
Про Батька нашого Тараса Шевченка	30 сот.
Хто помагає Столипінови	20 сот.
Запорожець, давнїці річники, по .	20 сот.

Кошта пересилки виносять від 1 книжочки 3 сот., від 3 книжочок 5 сот. від 5 книжочок 10 сот. — Хто бере всі, тому пошту оплачуємо самі.

Чесним і совісним людям даємо наші книжочки в розпродаж.

Адрес: **Др. Кирило Трильовський в Яблонові.**

Э. М. Миссия
на станции Февраль-Камчатского
и Кавказа.

И 57.359

З друкарні А. Й. Мізевича
під зарядом Фелікса Доліньського
в Коломиї.

B.

И-57359